

Ocena dorobku naukowego i osiągnięcia naukowego pt. *Le futur antérieur et ses emplois. Analyse contextuelle.* dr Ewy Ciszewskiej-Jankowskiej w procedurze habilitacyjnej

Dorobek naukowy dr Ewy Ciszewskiej-Jankowskiej po ostatnim awansie w 1997 roku, kiedy obroniła pracę doktorską na Uniwersytecie Śląskim, poza głównym osiągnięciem naukowym w postaci monografii, o której będzie mowa dalej, obejmuje 1 monografię, będącą publikacją na bazie obronionego doktoratu (2002), 17 artykułów (z czego 4 przed doktoratem) opublikowanych głównie w czasopiśmie polskim i jeden program informatyczny do nauczania j. francuskiego (we współautorstwie) z 1994r. Trochę smuci fakt, że tylko dwa z wymienionych artykułów ukazały się w czasopiśmie z listy ERIH, ale jeden w bardzo uznanym czasopiśmie francuskim : *Langue Française* 201. Daleka jestem od ulegania powszechnej presji publikowania w wydawnictwach wysoko punktowanych, bo wiele z istotnych dla romanistów wydawnictw nie znalazło się na „liście ministerialnej”, ale realia są takie, że w obecnej dobie jest to dla naukowców pewien punkt odniesienia i to muszą podkreślić w recenzji. Trzeba jednak dodać, że Indeks Hirscha wg Google Scholar wynosi dla publikacji zainteresowanej : 3.

Na działalność naukową Habilitantki składa się też udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych z referatem (razem 11), udział w pracach grupy badawczej w ramach współpracy między Université de Lorraine i Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie i członkostwo w 2 towarzystwach naukowych.

Dwa razy, w 2001 i 2004 roku przebywała na stażach naukowych w Université Paris XIII.

To trochę mało, ale przecież mamy do czynienia z Panią doktor, a więc ten obszar będzie można wypełnić po następnym awansie.

Na samym początku zatem mogę stwierdzić, że dorobek publikacyjny oraz inne formy działalności naukowej dr Ciszewskiej nie są zbyt bogate, niemniej, zgodnie z obowiązującymi przepisami, dają podstawę do ubiegania się zainteresowanej o tytuł doktora habilitowanego.

Trzeba jednak zaznaczyć, że ta kariera naukowa przebiega w trochę wydłużonym czasie, bo zauważmy, że dr Ciszewska obroniła pracę doktorską w roku 1997, a występuje z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego po 23 latach ! Prawdopodobnie, można to tłumaczyć dwoma faktami z jej życiorysu: bardzo rozbudowana działalność dydaktyczna (o czym wspomnę dalej) i bardzo pracowite pole badawcze, co też zostanie poruszone w dalszym etapie.

Postaram się zatem scharakteryzować dorobek naukowy Habilitantki od roku 1998, tzn. od awansu na stanowisko adiunkta, chociaż uważam, że centrum Jej zainteresowań badawczych wyłoniło się już od początku podjęcia pracy naukowej, a owocowało i owocuje do dziś zainteresowaniem problematyką czasów, aspektów i modalności, a więc użyciem czasów gramatycznych, ich polskimi ekwiwalentami, jak również czasownikami modalnymi.

Analizując wszystkie publikacje dr Ciszewskiej, wyłania się kilka wyraźnie zakreślonych sfer zainteresowania:

- Oczywiście, według mnie najważniejsza (bo w nią wpisuje się podstawowe osiągnięcie naukowe) dotyczy precyzyjnej analizy znaczenia, użycia i interpretacji francuskiego czasu *futur antérieur*. Temu problemowi, obok monografii, wcześniej Habilitantka poświęciła kilka artykułów, zastanawiając się, w jaki sposób czas przyszły może odnosić się do zdarzeń przeszłych, jak kontekst użycia determinuje jego interpretację, jak ten czas wpisuje się w użycia modalne itp.
- Druga sfera dotyczy relacji między *futur antérieur*, a jego tłumaczeniami na język polski, który nie dysponuje właściwym odpowiednikiem. Temu zagadnieniu Habilitantka poświęciła trzy artykuły naukowe z 2007, 2009 i 2015 roku.
- Możliwość wyrażania prawdopodobieństwa za pomocą form czasu przyszłego skłoniła Habilitantkę do włączenia do swych analiz języka hiszpańskiego, w którym aż cztery czasy są wykładnikami modalności epistemicznej. To też zaowocowało artykułem „Traducción del futuro de probabilidad español al polaco” (2008).
- W połączeniu z ww. problematyką pozostaje problem czasowników modalnych, co również znalazło wyraz w dwóch publikacjach z 2008 i 2010 roku.
- Ponieważ nie da się analizować funkcjonowania *futur antérieur* abstrahując od wartości semantycznej innych form czasowych, występujących w danym kontekście, Habilitantka też podjęła tę tematykę, analizując szczególne użycia takich czasów, jak *passé composé*, *futur simple*, *imparfait* jako elementy kontekstu występowania *futur antérieur*. Ta tematyka została pogłębiona w kontekście porównawczo-konfrontatywnym : « Emplois particuliers du futur

simple et leurs équivalents polonais » (2016). Problem użyć *passé simple* pojawia się również w artykule z 2018 roku : « Le futur gnomique ».

- Pewną odrębną dziedziną zainteresowań Habilitantki, choć nie jest ona zupełnie odrębna, bo ściśle związana z wymiarem czasowym, są kwestie aspektowe, a w szczególności aspekt dokonany, bo temu poświęcona była monografia podoktorska, wymieniona wyżej: *Expression de la perfectivité en français contemporain* (2002). Do tego należy dołączyć artykuł poświęcony zdecydowanie wymiarowi aspektowanemu wyrażen czasowych: „L'inchoatif et les moyens de son expression en français” (2004).

To co mnie fascynuje w tej całej działalności badawczej, to fakt że dr Ciszewska, od samego początku swej kariery naukowej, skupiła się na bardzo precyzyjnym opisie funkcjonowania języka, a mianowicie na wymiarach czasowych i aspektowych, ale także modalnych komunikatów. I tej przewodniej idei poświęcone jest główne Jej osiągnięcie naukowe pt. *Le futur antérieur et ses emplois. Analyse contextuelle*, przedstawione, jako podstawa wniosku habilitacyjnego. Przejdę zatem od omówienia tego dzieła.

Przedmiotem tej rozprawy jest rezultat wieloletnich badań zainteresowanej nad czasem przyszłym uprzednim, wspomnianym wielokrotnie wyżej : *futur antérieur*, oraz kontekstami jego użycia. Jest to wprawdzie czas, który we współczesnej francuszczyźnie występuje dość rzadko, niemniej charakteryzuje się szerokim wachlarzem interpretacji modalnych, czasowych i aspektowych. Może ze względu na dość marginesowe występowanie tego czasu w tekstach francuskich, opracowania naukowe na jego temat nie są zbyt liczne. Ale on mimo wszystko funkcjonuje we współczesnym języku francuskim, dlatego dobrze się stało, że monografia dr Ciszewskiej jest chyba pierwszą publikacją książkową, w całości poświęconą temu czasowi.

Celem Autorki było opisanie wszystkich użyc *futur antérieur* i określenie, jakie elementy kontekstu wypowiedzeniowego determinują taką lub inną jego interpretację. Ta bardzo szczegółowa analiza miała doprowadzić do przedstawienia reguł, za pomocą których będzie możliwe zidentyfikowanie poszczególnych wymiarów semantycznych tego czasu w sposób automatyczny, co znalazło ostatecznie odzwierciedlenie w regułach analizy kontekstowej, przedstawionych w 4 rozdziale pracy (str.167-183). Takie zamierzenie jak najbardziej odpowiada najnowszym postulatam językoznawstwa, zmierzającego do automatyzacji analizy językowej na potrzeby chociażby tłumaczenia automatycznego.

Korpus, na którym całe te badania zostały oparte jest imponujący. Jest on przedstawiony na str.11 monografii. Obejmuje on teksty z *Frantext (1900-2013 i kilka tekstów z XIX w.)* , teksty z dzienników : *Le Monde et Libération (octobre 2001- janvier 2003)*, *L'Est Républicain et Ouest-France*. Do tego dodane zostały teksty pochodzące ze współczesnych źródeł internetowych : blogów czy różnych forum w sieci. Ta praca jest nowatorska, a więc Autorka korzystała z internetowych wyszukiwarek, takich jak Frantext i Glossa-Net.

Krótko mówiąc, ten korpus został stworzony w kontekście jak najbardziej współczesnych narzędzi badawczych i właściwie wykorzystany, co należy poczytać jako bardzo pozytywną ocenę metodologii badawczej. Oczywiście muszę podkreślić wcześniej wyrażoną opinię, że analizy przeprowadzone przez Habilitantkę zdecydowanie były bardzo pracochłonne.

- W pierwszym rozdziale monografii, Autorka przedstawia syntetyczne omówienie historii badań nad czasem *futur antérieur* . Jest to ważny element tej pracy, bo jak wcześniej było powiedziane, omawiany czas nie należy do tych najczęściej używanych: częstotliwość jego użycia w zależności od korpusu, maksymalnie wynosi 1,7% (str.7). Ten przegląd dostarcza ważnej wiedzy encyklopedycznej na ten temat. Wynika z niego następane pytanie badawcze : Czy *futur antérieur* generalnie jest czasem przyszłym, czy jednak plasuje się w przeszłości, mimo elementu swej nazwy : *futur*.

- W rozdziale 2 pojawia się dyskusja nad wartościami aspektowymi omawianego czasu. Jak Autorka wykazuje, na bazie analizowanego korpusu, że *futur antérieur*, w swym wymiarze czasowym, w znakomitej ilości przypadków jest czasem dokonany. Niemniej, okoliczniki anaforyczne zmieniają tę interpretację i powodują, że nabiera on charakteru aorystycznego. *Futur antérieur* epistemiczny ma charakter aorystyczny z okolicznikami deiktycznymi, ale podkreślenie momentu mowy modyfikuje jego interpretację, jako czasu dokonanego. Autorka idzie dalej w swych precyzyjnych analizach i stwierdza, że *futur antérieur* retrospektywny i wykrzyknikowy jest zawsze aorystyczny, a w użyciu prawniczym zawsze ma charakter dokonany (*accompli*). Ważnym zabiegiem interpretacyjnym Autorki jest odwołanie się do prac Jej mistrza Prof. S.Karolaka i do Jego koncepcji określenia aspektu *futur antérieur* , jako „nieciągłego” w każdym z jego użyc. Niemniej, mam jednak wrażenie, że ta koncepcja nie za bardzo wpisuje się w możliwości adekwatnego opisu języka na potrzeby analizy automatycznej.

Może temu, mojemu pierwszemu wrażeniu przeczą dalsze próby Habilitantki poklasyfikowania wszystkich cech dystynktywnych użycia *futur antérieur*, co zostało w sposób klarowny przedstawione w tabeli 1 (str.51) i co pozwoliło na zbiorcze zestawienie w Fig.1, na str. 53 różnych wartości semantycznych *futur antérieur*. Te dwa zestawy (tabele)

uważam za duże osiągnięcie intelektualne Autorki i właściwy punkt wyjścia do dalszej analizy przedstawionej w następnym rozdziale.

Konsekwentnie, w rozdziale 3 Habilitantka opisuje i analizuje wyodrębnione w Fig.1 dziewięć znaczeń *futur antérieur*, wskazując na elementy kontekstu oraz inne czynniki mające wpływ na ich interpretację. A więc w poszczególnych podrozdziałach są analizowane, w sposób bardzo precyzyjny i poparte właściwymi przykładami następujące użycia FA:

FA czasowy, FA wyrażający rozkaz, FA prawniczy, FA historyczny, FA w didaskaliach, FA epistemiczny, FA łączący części tekstu (*FA de cohésion*), FA retrospektywny, FA eksklamacyjny.

Z całym szacunkiem dla ogromu pracy, którą włożyła w te badania Habilitantka, muszę niestety podkreślić, że te wyróżnione kategorie są trochę niespójne. Wiem, że klasyfikacja faktów językowych, które istnieją tylko i wyłącznie poprzez często nieprzewidywalne ich użycia przez jednostki komunikujące w danym kontekście, nie zawsze dają się sprowadzić do wspólnego mianownika. I może dobrze się stało, że Habilitantka zwraca uwagę, na fakt, że określenie tego wspólnego mianownika w użyciu PA jest trudne, niemniej uważam, że zaproponowane przez Panią Ciszewską kategorie plasują się na różnych poziomach analizy.

W tym kontekście poddałbym w wątpliwość dwie z wymienionych kategorii, a mianowicie, po pierwsze : FA impératif (str.71-72), gdzie jako kryterium klasyfikacji przyjmuje się : *À l'oral, on identifie la valeur impérative par l'intonation et dans le texte, dans la majorité des cas , par la présence du point d'exclamation.* (str.72). A jeżeli tak, to przecież mamy do czynienia z elementami para werbalnymi wypowiedzenia, które zasługiwałyby na nowe wymiary opisu językowego na potrzeby jego przetwarzania automatycznego.

Po drugie, zastanawiam się nad koniecznością wyodrębnienia kategorii : *FA juridique* (str. 73-75). Jak sama Autorka uzasadnia tę decyzję : *Nous avons décidé d'analyser cette valeur séparément, en prenant en considération la possibilité de l'application des résultats du présent travail dans la traduction automatique.*(str. 74). Otóż myślę, że Autorka spóźniła się z tym postulatem, bo od momentu jej analiz tego typu kwestie są już dość dobrze rozwiązywane przez ogólnie dostępne programy tłumaczenia automatycznego, szczególnie w dziedzinach prawnych. A do tego sama stwierdza (str.75), że uregulowania dotyczące redakcji tekstów prawnych we Francji w postaci *Guide de Légistique*, wprowadzają zasady progresywnego eliminowania użyc FA w aktach prawnych. Czyli, podsumowując mówimy tu już o formach, które w przyszłości prawie nie będą funkcjonować w tekstach wskazanych przez Autorkę.

Niemniej, te moje uwagi są właściwie marginalne i całościowo nie podważają ważności podejmowanej przez Habilitantkę tematyki badawczej. Całość wywodu jest przekonująca i obiecująca. Autorce udało się określić czynniki, które mają wpływ na interpretację FA, zarówno jeżeli chodzi o kontekst językowy, jak również kontekst poza językowy (FA w dialogach, data publikacji tekstu, wiedza o świecie itp.).

Rozdział 4, jak wyżej wspomniałam, jest zwięźczeniem tej całej, drobiazgowej analizy, w którym Autorka podjęła próbę stworzenia zbioru reguł eksploracji kontekstowej FA. Koncepcja ta pozwala na automatyczne przypisanie wartości semantycznych polisemicznym formom językowym na podstawie wykładników obecnych w kontekście. Opracowana baza zawiera 72 reguły i 21 list szczegółowych wykładników powiązanych z określonymi regułami. Przeprowadzone przez Autorkę testy za pomocą tych reguł dały w wielu przypadkach zadawalające wyniki (str.183). Były one gorsze w przypadku tekstów literackich, co jednak nie dziwi, bo w nich często granica między poszczególnymi wartościami interpretacyjnymi FA jest płynna, a poza tym użycia te mogą być źródłem różnych efektów stylistycznych, które wymykają się analizie automatycznej. Niemniej, mimo pewnych napotkanych trudności, elementy kontekstowe, wyodrębnione przez dr Ciszewską pozwalają na znaczne ograniczenie wieloznaczności czasu FA. Tymczasem, pewne jeszcze niedoskonałości dają podstawę do kontynuowania badań w tym kierunku, co jest obiecujące. **Reasumując, uważam że monografia dr Ciszewskiej zdecydowanie spełnia warunki solidnej pracy naukowej, opartej na bogatej, wyczerpującej bibliografii, na reprezentatywnym korpusie, a wyciągane wnioski przyczyniają się do rozwoju szeroko pojętej automatyzacji analizy językowej.**

Stwierdzam zatem, że działalność naukowa Habilitantki konsekwentnie prowadzona od ostatniego awansu jest wystarczająca do ubiegania się o tytuł naukowy dr habilitowanego, a jednocześnie chciałabym jeszcze raz podkreślić zasadność podjęcia przez nią wyżej opisanej tematyki badawczej, skrupulatność analizy i konsekwentne dążenie do celu w stosowaniu wybranych metodologii badawczych.

Jeżeli chodzi o działalność dydaktyczną dr Ciszewskiej, to jest ona też bardzo bogata, a dotyczy dwóch sfer językowych : j. francuskiego i j. hiszpańskiego. Na ten dorobek składa się prowadzenie różnych zajęć z gramatyki ww. języków, gramatyki historycznej, kontrastywnej, opracowywanie sylabusów, pełnienie funkcji koordynatora PNJH, opracowywanie materiałów na potrzeby rekrutacji, a także recenzji prac magisterskich.

W ramach programu ERASMUS 6-cio krotnie prowadziła zajęcia dydaktyczne z gramatyki języka francuskiego dla studentów hiszpańskich i portugalskich w uniwersytetach w Porto, Granadzie, Oviedo, Valladolid, Extremadurze i Vigo.

Poza tym, od początku pracy na uczelni Habilitantka związana jest z Olimpiadą Języka Francuskiego, pełniła funkcję Sekretarza Komitetu Okręgowego, przygotowywała testy i do dzisiaj uczestniczy w jej pracach.

Ponadto przez 9 lat (1995-2004) pełniła funkcję dyrektora Nauczycielskiego Kolegium Języków obcych w Sosnowcu. Uzyskała też stopień nauczyciela dyplomowanego (2002).

Nie należy pomijać zaangażowania Habilitantki w działalność organizacyjną macierzystej Jednostki. Nie jest to może zbyt wiele funkcji, ale z pewnością były one czasochłonne. Jak wspomniałam była i jest zaangażowana w prace Komitetu Okręgowego Olimpiady; była członkiem RW, jako przedstawiciel młodszej kadry (2012-2016). Jest korektorem języka francuskiego w czasopiśmie „Neophilologica”. No i przecież sprawowanie funkcji dyrektora KJO, które znajdowało się pod opieką naukowo-dydaktyczną UŚ było absorbujące.

Te jej działania były trzykrotnie nagradzane :

- 1998 – Nagrodą Śląskiego Kuratora Oświaty;
- 2000 – Nagrodą Marszałka Województwa Śląskiego;
- 2002 – Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Niestety trudno mi wypowiedzieć się o działalności popularyzatorskiej Habilitantki, bo nie dysponuję danymi na ten temat, ale myślę, że współpraca z Kolegium, aktywność w ramach Olimpiady, kontakty ze szkołami są w jakimś sensie działaniami popularyzatorskimi.

Może nie wymieniłam wszystkich osiągnięć zainteresowanej, ale w całym kontekście tej recenzji nie ma to już chyba większego znaczenia. Zatem spokojnie mogę przejść do **sumarycznej oceny osiągnięć dr Ewy Ciszewskiej-Jankowskiej**.

- 1) Ocena w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych dotycząca publikacji w czasopismach znajdujących się na listach JCR i ERIH.

Komentarz: wyżej wykazałam, że obecność publikacji dr Ciszewskiej-Jankowskiej w obiegu międzynarodowym istnieje, ale Jej publikacje ukazały się sporadycznie w czasopismach z listy ERIH. Niemniej uważam, że fakt opublikowania 2019 roku artykułu w bardzo uznanym czasopiśmie *Langue Française*, na zaproszenie redaktorów, świadczy o uznaniu działań naukowych Habilitantki na forum międzynarodowym. Ogólnie zatem, w tym punkcie moja ocena jest, **umiarkowanie pozytywna**.

- 2) Ocena w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki:

W tym punkcie **oceniam pozytywnie**. Po pierwsze, wykazałam Jej konsekwentnie realizowane zadania badawcze i adekwatne sposoby rozwiązywania pojawiających się trudności, po drugie jest autorką, publikacji istotnych ze względu na analizę problematyk związanych z szeroko pojętym funkcjonowaniem czasów, aspektów i modalności. Brała udział z referatem w kilkunastu konferencjach naukowych zagranicznych i krajowych, współpracuje z międzynarodową grupą badawczą. To wszystko składa się na moją **ocenę pozytywną**.

3) Ocena w zakresie dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzatorskiego

Ocena pozytywna: Habilitantka legitymuje się bardzo aktywną działalnością dydaktyczną w różnych ośrodkach a także pracochłonną i długoterminową działalnością organizacyjną. Trochę może brakuje w tym działań, które by wpisywały się w postulat konieczności współpracy uczelni wyższych, naukowców ze społeczeństwem i otoczeniem gospodarczym, ale brak mojej oceny może wynika z faktu, że nie dysponuję wystarczającą ilością danych.

Chciałabym podkreślić, że wyrażone przeze mnie pewne uwagi polemiczne dotyczące monografii stanowiącej podstawowe osiągnięcie naukowe dr Ciszewskiej nie podważają zasadności podejmowania przez nią tematyki badawczej, skrupulatności analizy i konsekwentnego dążenia do realizacji stawianych sobie zadań badawczych i dydaktycznych.

Ostatecznie stwierdzam, że dorobek naukowy, dydaktyczny i działalność organizacyjna dr Ewy Ciszewskiej-Jankowskiej, zgodnie z obowiązującymi przepisami, stanowią ważny wkład do dyscypliny językoznawstwo i że z Jej osiągnięciem naukowym zatytułowanym: *Le futur antérieur et ses emplois. Analyse contextuelle* stanowią właściwą podstawę do ubiegania się przez zainteresowaną o nadanie stopnia doktora habilitowanego.



Prof. dr hab. Teresa Tomaszewicz